

**Tillägning til Anmärkningarne
wid herr commissarien Joh.
Fredrich Krygers T...**

Scheffer, Carl Fredrik,

1700-1829 54 A Br. 1755

National Library
of Sweden

SCHEFFER
Tilläggningsfilm
EXA

Polit. Ekonom.

Album

(82)

film 1755

1766-1829

SCHEFFER, C. F. EXA Polit. skola

Tillägning

Min
(För)
10

Öf

1755
1700-1829

Anmärkningarne

Öf

Herr Commissarien Joh.
Fredrich Krygers

Tankar

Öf

Swenska Fabriquerne.

Eaque humana ratio & sapientia boni ci-
vis, commoda civium non divellere,
atque omnes æquitate eadem conti-
nere.

Cic. off. 11. n. 83.

SEDERSDEN,
Tryckt uti Wildiska Tryckeriet 1756.

Imprimatur.
N. OELREICH.

Det är icke nog klagan wårdt, at sanning i gemen skal wara så swår et utleta och finna. Men ännu beklageligare är, at de sanningar, som angå Länders allmänna hushåldning, som bdra leda Regenter i en stor del af deras hdga gidromål, och uppå hwilka många tusende människors wålfärd beror, skola ofta wara eller blifwa så inweklade, at derutas måste hårröra först willrådighet, sedan til åfwen- tyrs ogrundade beslut, falska mått och förderf- welige eller åtminstone onyttige inråtningar.

Jag bringas til detta estersinnande utaf hwad som nu hos oss förelöper i anseende til sty- relsen af de slögder, dem wi gemenligen kalla Manufacturer eller Fabriquer.

Herr Manufactur Commissarion Salan- der läret af alla hållas för en erfaren man i denna hushåldnings del. Han har tilbragt der- wid hela sin tid; Han har mycket bidragit til

våra Manufacturers tjenst i deras spådare ålder; Han har blifwit satt til et wigtigt ämbete, som endast dermed har at syftla. Denne således uti ämnet kunnige mannen talar nu dageligen och skrifwer om angelägenheten at utstaka Manufactur-idkarnes antal. Han påstår, at härupå beror Fabriquernes bestånd i Swea Rike; och at detta påstående lærer af ingen, som åger någon insigt, kunna bestridas.

Herr Manufactur Commissarien Kryger lærer icke mindre, än deß medbroder, af wårt allmänna skattas för en uplyst och grundelig man uti Fabrique-hushållning. Han har liksåledes i flera år beklädt den nog betydande Commissarie bestälningen; och sedan han derwid inhämtat all erforderlig kunskap, utgifwer han nu Skrifter, igenom hwilka han söker wisa, at Herr Sallanders listeme är felaktig, at Manufactur-idkarnes antal bdr wara inskränkt, men icke utstakat; och at nyttan af en dylik inskränkning är så ovedersägelig, at uppå des antagande eller förkastande ankommer, antingen at Fabriquer i Sverige skola tillwåras och försofras, eller alldeles förqwåfjas och gå under.

Det

Det torde hafwa ändt andra lika som mig: Jag har varit någon tid nog förundrad, at en så angelägen sanning blifwit så olika upgifwen af tvenne män, som begge antvänt lång tid at henne utforska; begge wunnit en osörnelig erfarenhet; begge äro igenom deras Ämbeten förpliktade til våra Fabriquers befordran; begge synes öfvertygade derom, at desse Wärl snarare skola undertryckas än befordras, om icke den sisteme, som hwar och en föressår, blifwer af Konung och Ständer antagen och gillad.

Min förundran har likwäl uphört, så snart jag hunnit läsa både Herr Salanders och Herr Krygers skrifter. Jag har då funnit, at ehuru skiljagtige de sielfwe kunnat tro sig wara, bestod dock åtskillnaden mera uti sakens föredragnings sätt, än uti dess beskaffenhet, och at i sielfwa wärket war begges föreslagne hushållnings sisteme aldeles densamma. Jag wågade mig säga detta uppenbart uti några korta Anmärkingar öfwer Herr Krygers Skrift, dem jag icke länge sedan igenom trycket utgaf.

Herr Kryger har trodt sig böra swara up-
 på

på desse Anmärkningar. Desß swar, som i desse dagar igenom trycket utkommit, nödgår mig gïdra några Tillägningar til hwad jag förut emot Herr Kryger anmärkt och påmint. Jag har til den åndan å nyo igenomgådt hans förra arbete, det han nu förebrår mig icke hafwa förut låsit med nog estertanka; och derwid har jag i synnerhet wunnit den behageliga öfvertygelsen, at en sådan Herr Krygers tillwitelse åtminstone icke böde anses såsom ohöflig. Han har icke kunnat undgå at tro, det jag illa fattat hans Skrift, emedan här nedanfödre skal wisas, at han sielf glömt desß innehåll.

Men til at icke falla uti alt för stor widlyftighet, hwartil jag skulle ledas igenom et noga wederläggande af hwad Herr Kryger emot mina förra Anmärkningar anföret, wil jag nu söka at utur desß Swar sammandra, samt under wisa Hufwud-satser bringa alt, hwad jag i detta Swar funnit röra sielfwa saken, om hwilken twistaet. När jag, som jag hoppas, förmådt wisa desse Hufwud-satser swoga grunder, så lærer jag tillika hafwa nog tilräckligen uplyst, hwad i mina förra Anmärkningar kunnat finnas wara alt för korteligen andragit.

Den

Den första Herr Krygers Hufvud-sats i det utkomne Swaret på mina anmärkingar är, at hans upgifne hushållnings methode med Fabriquerne icke är densamma, som Herr Saunders.

Den andra Hufvudsatsen finner jag wara: at andre Länders exempel, i anseende til den oinskränkta Slögde-friheten, icke äro til Sverige lämpelige, för arbetslödnernes dyrhet skull hos oss, hårrörande af en alt för stor brist uppå folk.

Herr Krygers tredje Hufvud-sats är, at den oinskränkta Slögde-friheten skulle strida emot den ordning, som fordras wid Fabriquer, och hwarförutan de, lika som alt annat i werlden, icke skulle kunna bestå.

Jag menar, at alla Herr Krygers Tankar, som i det senast utkomne Swaret röra sielfwa quæstionerna, kunna under desse trenne Hufvud-satser inbegripas; och wil jag således, ehuru stor fiende han tror mig wara af Ordning, såla åtminstone bibehålla henne i detta Supplement dermedelst, at jag binder mig wid samma Hufvud-satser, och icke går derutom med mine påminnesser.

Första Hufvud = Satsen.

At Herr Krygers uppgifne Hus-
hålnings methode med *Fabriquerne* icke
är densamma, som Herr *Salanders*.

Detta påstående grundar Herr Kryger
uppå följande siäl.

1:o At instränka och utstaka icke betyda
det samma. Det förra bekänner han sig haf-
wa sagt, det senare icke, p. 21.

2:o At efter Herr *Salanders* mening, Rikets
Consumtion på nötande waror bör uträknas,
och både *Jokarnes* och *Wäfstolarnes* an-
tal derefter utstakas: Swaremot Herr Kry-
ger alltid hyst, och ännu hysar den tankan, at
uträkningen af Rikets *Consumtion* är både os-
möjelig och onödig, emedan tilwärtningen
lämpar sig af sig sielf efter affättningen, och
at et wist faststält antal af *Fabriques = Joka-
re* och *Wäfstolar* är genaste wägen til *Mo-
nopolier*, p. 7.

Swad det första siälet angår, så bdr jag
fram för alt bedia min *Cäsare* om ursäkt för
en så obehagelig discussion, som den Herr Kry-
ger

ger här leder mig uti. Inskränka och utstaka, säger han, betyda icke det samma. Jag wet wäl, at i alla upöswade Språk finnas inga synonyma, absolute til at tala. Men jag wet ock, at den fina åtskilnad emellan tvøenne ord, som hindrar dem at wara fullkomliga synonyma, icke gerna i akt tagas annorstädes, än i skrifter eller tal, som böra få deras wärde utaf wältalighets gåfwan. Sådane ord kunna eljest uti almånhetens omdöme tagas i samma mening, och af alla brukas såsom ågande samma betydelse. I detta fallet tror jag, de orden wara, om hwilka nu twistås. Jag tror, at ingen i gemen är, som icke wid deras första åhörande dömer, at de betyda et och det samma. Wil man ock något närmare undersöka deras beskaffenhet, så lærer man finna, at inskränka et ting, intet annat är, än sätta det inom skrankor. Skal det sättas inom skrankor, så måste dese senare utmärkas eller utstakas. Ett antal, som skal wara inskränkt, måste fördenkul wara utstakat, eller ock blifwa gränserne utan wäsentelighet, och kunna icke en gång med tankan fattas och begripas. Förenämde ord äro således til deras betydelse aldeles lika,

Då de nyttias på sätt, som skedt uti Herr Salanders och Herr Krygers utkomne skrifter.

Men om ock den olikhet skulle finnas dem emellan som Herr Kryger påstår, så lärer man endast behöfwa med ackamhet igenomläsa des föreslagne instränknings-methode, til at finna at den samma intet annat är, än en fullkomlig utstafning. Ingen annan skal, i följe af denna methode, undfå Privilegium uppå en Fabrique, eller blifwa idkare, som icke äger wisa utmärkte egenskaper, p. 46. Och hwilka äro dese egenskaper? Han skal 1:o äga et tilräckeligit *capital*. 2:o hafwa förstånd och stickelighet at wara Styresman öfwer andra. 3:o kunna hålla bok och räkningar, samt hafwa insigt uti handels rörelser, p. 44.

Wid den första af dese egenskaper måste jag påminna, at den hade bordt något närmare förklarås. Ingen lærer af blotta orden kunna döma, hwad Herr Kryger menar med et tilräckeligit *capital*. Man blir altid berättigad at fråga, om detta *capital* skal bestå af 10, af 12, af 15, eller 20 tusend daler, eller plåtar? Summan måste ju wara determinerad, så framt de, som
 skola

skola döma om egenkaperna, och meddela eller ne-
 ka Privilegium, skola åga någon säker grund til
 deras beslut. Jag har eftersedt, om icke Herr Kry-
 ger på något annat ställe skulle något utförligare
 yttrat sig här om, men allenast funnit, at han wid
 andra tillfällen betient sig af orden förmögen och
 förmögenhet, hwilka äro äfwen så odestermi-
 nerade, och lämna samma anledning at fråga,
 hwad behöfves til at blifwa ansedd som en för-
 mögen Man? Herr Kryger kan derföre icke
 undwika, så framt hans föreslagne hushållning
 skal kunna ställas i wärket, at determinera,
 huru stor penninge summa fordras, at af we-
 derbörande blifwa förklarad skickelig til Privi-
 legii erhållande, åtminstone i anseende til den
 första begärte egenkapen, som är et tilräckeligt
 capital. Jag sätter nu, at här til skulle for-
 dras 20 tusende daler, eller plåtar, (det är lika
 mycket, i anseende til slutfatsen, hwilkendera
 summan antages) och at när denna summa blif-
 wit således determinerad, en man skulle sig an-
 måla at blifwa idkare, som allenast ägde 19
 tusende daler, eller plåtar; då frågas, om denne
 senare mannen skulle blifwa antagen, eller ej?
 Blifwer han antagen, så låter wäl sedan icke
 en

en annan kunna förkastas, som allenast skulle äga 18 tusend daler eller plåtar, och således skulle här af på slutet följa, at den, som icke ägde mer än 1000, liksåledes måste en ottagas, hwilket gjorde hela förordnandet til intet. Den mannen, som i min supposition allenast hade 19 tusend dalers eller plåtars capital, borde dertill icke erkännas för skickelig at blifwa idkare, så framt Lagen skulle äga bestånd. Men hwad wöre icke detta för et oerhördt och olideligit twång uti näringsen? Huru wida är icke alt sådant skildt ifrån de Engelskas maxime, at icke afskräcka ifrån Manufactur-idkandet dem, som hafwa små capitaler, hwilken maxime finnes anford uti Boken kallad: *Essai sur l'Etat present du commerce d'Angleterre*, tryckt i London 1755. p. 298.

Den andra egenskapen, Herr Kryger fördrar hos den, som skal blifwa idkare, är at han skal hafwa förstånd och skickelighet at wara Styresman öfwer andra. Ingen lärer neka, at ju denna egenskapen är angelägen; Men huru skal den utrönas af dem, som hafwa at döma deröfwer. Då en Mästare anmäler sig at blifwa idkare

Kare, lärer han icke förut hafva haft tillfälle at styra andra, ty han har sielf blifwit styrd. Utom des kan mången wara stickelig at styra et litet wärk, som just icke dertföre skulle kunna åtaga sig styrseln af et stort. Swem ser icke dertföre, at så snart denna egenkapen blifwer igenom Lag utsatt, såsom nödwändig til privilegii erhållande, så kan, under pretext af oskickelighet at styra andra, hwar och en ifrån idkandet utestängas som wederbörande icke skulle wilja dertil befordra? Bleswe detta annat än twång och förqwåsjande af all upmuntran hos dem, som gifwa sig til nåringen?

Den tredie Herr Krygers begärte egenkap hos den, som skal blifwa idkare, är, at han skal kunna hålla bok och räkningar, samt förstå Handels rörelser. Jag begriper icke wäl, hwarföre en Manufactur = idkare skal förstå Handels rörelser. Han har ju ingen Handel at drifwa. At sitta wid sin Wäffstol, at giodra sådane tilwårkningar, som blifwa för almånheten begärlige, både i anseende til warans bestafsenhet och til des pris, det är alt hwad en Fabrique = idkare behöfwer til sin säkra upkomst.

Gif

Silkets eller andra rudemateriers införskrifwande, och flera dylika handels rörelser, bör han öfwerlämna til de Handlande, som wiserligen lära hålla fabrique = idkare alt dylikt tilhanda, så snart icke desse senare wilja alt göra sielswa. Men här om är nu icke så egenteligen frågan, som fast mera huru en Mästare, som wil blifwa idkare, skal kunna in för sina Domare wisa, at han förstår Bokhålleri och Handels rörelser? Samt om icke de prof, han til den ändan borde undergå, skulle af större delen anses såsom et stort twång, hwarigenom all hug hos dem skulle förswinna. Jag lämnar här om at döma hwar och en, som känner menniskliga sinnets beskaffenhet, och som derjemte wet, huru i alla Länder tilgår, när wiså förmaner få meddelas eller nekas, alt efter som de sökande åga, eller intet åga sådane dertil utmärkte egenskaper, om hwilka sällan dömes, utan at gunst, bewågenhet och flera dylika considerationer derwid sammanstöta.

Jag tror mig således hafwa wist, at Herr Krygers föreslagne inskränkning af idkare icke kan wärkställas, utan at af sig föda twång, och åstadkomma i sielswa wärket et sådant utstafande

de, som Herr Salanders sisteme är byggt
uppå.

Churu onödigt fördenskul torde wara, at
widare uppehålla sig wid Herr Krygers andra
skäl til des påstådde åtskilnad emellan des och
Herr Salanders mening, hwilket skäl jag re-
dan anmärkt deruti bestå, at Herr Kryger icke
skal wilja, såsom des Medbroder, at idkarnes
och wåsstolarnes antal skal uträknas efter Rikets
consumtion hwilken uträkning han alltid ansedt
såsom omöjelig och onödig, med mera; Så
måste jag dock här anmärka, at Herr Kryger wid
detta des påstående icke lærer hafwa erhindrat
sig, hwad han sielf sagt uti des förra Tractat.
Han yrkar derutinnan p. 8. at *Fabriquerne*
måtte anläggas efter Landsortens bestafs-
fenhet, folkets hog och stickelighet, och NB.
för all ting ej flere sammanblandas uti en
Stad, än at de finna tilgång på nödige tien-
stewerk och tilräckelige arbetare. Nu lämnar
jag hela werlden at döma, om icke detta for-
drar den aldrea nogaste uträkning af idkare, af
arbetare och af wåsstolar; och skal denna ut-
räkning ske i hwarje Stad, så kommer hon ju
af

at inbegripa hela Riket, ty hos oss få inga Fabriquer anläggas uppå landet.

Swad blifwer då skillnaden emellan Herr Salanders tanka och Herr Krygers? Den ene säger: at idkarnes och wäffstolarnes antal skal uträknas efter Rikets consumtion; den andre: at man skal uträkna, huru många idkare och wäffstolar kunna rymmas i hwarje Stad, följagteligen i hela Riket. Jag twiflar ej med mindre hwar och en lärer finna, at desse bägge uträkningar måste äga samma wärkan, och at de bägge leda til et wist faststält antal af Fabrique = Idkare och wäffstolar. Herr Kryger har uti desß Swar p. 7. sielf förklarad sådant wara genaste wägen til *Monopolier*: han har således jemwål sielf utsagt dom öfwer desß föreslagne hushållning med Fabriquerne.

Conclusionen af alt detta blifwer, at Herr Salanders och Herr Krygers uppgifne förslag til Fabriquerne styrkel äro de samme; och är således Herr Krygers första Huswudsats i det utkomna Swaret aldels utan grund.

Andra

Andra Huswud = Satsen.

Andre Länders *exempel* i anse-
 ende til den oinstränkta Slögde-
 friheten, äro icke lämpelige til
 Swerige för arbets-lönernes dyr-
 hets skul hos oss, härrörande af
 en stor brist uppå folk.

Herr Krygers ord p. 9. äro, at som
 han sökt bewisa, at deruti (uti folk bristen)
 ligger huswud-saken, hwarföre här bör
 brukas en försigtigare hushälning wid
 näringarne, än annorstädes; at arbets-lö-
 nernes dyrhet i synnerhet flyter af dese
 na fiällan, och at derföre ej något
 stadeligare kunde påtänkas, än en öpen
 frihet för hwar och en arbetare wid *Fa-
 briquerne* at blifwa sin egen Herre; så
 hade, efter hans omdöme, jag hördt nes-
 ta folk-bristen hos oss, och med giltiga
 skäl styrka motsatsen; eller ock wisa, at
 brist på nödige arbetare i et så folk-löst land,
 som Swerige är, ej har så farliga på-
 fölger til arbets-lönernes stegring och

alla nðringars ødelæggande, som han föregifwit. Med Herr Krygers tillåtelse måste jag här påminna honom, at han hade bordt sänka något närmare efter denna saken. Jag har erkländt folk = bristen i Sverige, ty jag wet, at den beklageligen icke är updiktad utan sann. Jag har intet sökt wisa, at denne folk = bristen wore indifferent för Fabriquerne, och at den icke af sig södde arbets = lönernes dyrhet, med mera; ty jag är hel öfwerlygad, at sådant jemwål är sant. Men jag har sökt, och skal nu widare söka wisa, at hwarken folk = bristen, eller arbets = lönernes dyrhet kunna hielpas igenom Fabrique = idkarnes inskränkning, och at dersföre icke Slögdesfriheten bör hindras i Sverige, mer än i andra Länder. Detta är egenteligen frågan emellan Herr Kryger och mig, och hade han behagat sådant eftersinna, så hade han sunnit, at jag icke medgifwit mer, än hwad jag bordt medgifwa; men i synnerhet, at jag icke bordt rasonera, såsom han det synes åstunda.

Til at sätta denna saken i des fullkomliga liss, blifwer angelägit at noga utleta, hwad
samt

sammanhang kan wara emellan arbets-lönernes dyrhet och Manufactur-idkarnes antal. Arbets-lönernes dyrhet härrörer ofelbart utaf ringa tillgång på arbetare. Måne nu denna tillgången ökas derigenom, at idkarnes antal minskas? Jag begriper wäl, at när så idkare dela hela tillgången af arbetare emellan sig, så så hwar och en et större antal i sin Fabrique. Men blifwa händerne derigenom flere uti alla Fabriquerne tillsammans? Svar och en lærer medgifwa, at detta icke följer. Nu så länge icke händerne blifwa flera, så kunna icke heller arbets-lönerne aftaga, och blif fördenstul idkarnes inskränkning aldeles intet tienande til arbets-lönernes minskning, och til alla de fölgder, som Herr Kryger med råtta drager derutaf til Fabriquerne bestånd.

Låt om oss deremot å andra sidan undersöka, hwad en oinskränkt Slögde-frihet skulle dertil bidra. Följderne derutaf skulle ofelbart blifwa

1:o. At många Swenska arbetare, som resa utrikes, til at lära deras konst eller handtverk, skulle med nöje komma tillbaka igen,

då de weste, at inga stora capitaler fordrades i Sverige til at blifwa sin egen, utan at man kunde hielpa sig fram med stickelighet och slit allena. Hwaremot nu hånder, at större delen af de Swenske, som resa utrikes, förblifwa där qwar, och då man tillspörjer dem om orsaken til en så liten fiärlet för Gåderneslandet, får man altid til swar, at de äro affräckte igenom det twång, under hwilket näringarne ligga i Sverige. Jag skulle kunna bewisa detta med otaliga exempel, om så skulle behöfwas.

2:o. Utländske arbetare skulle ymnogare inkomma i Sverige, än nu sker. Twång affräcker alla och frihet läckar alla. Det är befant, at Utländske Konstnärer af egit bewåg kommit hit i landet, och nödgats gå bort igen, då de sedt, hwad swårigheter här omgifwa alla Slögders utöfwande.

3:o. Under afwaktande af Golt = hovens tillwärt i Sverige, igenom de goda anstalter, som dageligen tagas til människornas conservation, skulle de hånder, som nu äro at tillgå, uträtta mera under frihet, än under twång.

Då

Då en arbetare wet förut, at ingen kan blifwa idkare, som icke äger et stort capital; som icke förstår Bokhålleri och Handels-rörelser, med mera; så misströstar han om, at någonsin komma så långt. Han arbetar då endast för födan hwarje dag, och när han så mycket förtient, som dertill behöfves, blir lättian honom angenämare, än arbetet. Deremot då samma arbetare äger det säkra hopp, at få sätta up sin egen wärkstad, så snart han igenom flit wunnit skickelighet at blifwa Mästare, och igenom sparsamhet samlat något litet at begynna med, så blifwer han genast både flitig och sparsam. Jag sätter, at han skulle behöfwa tilwårka 2 alnar af något slags tyg om dagen, til at kunna köpa sig föda och kläder. Han skulle då stiga bittidare up, lägga sig senare och så laga, at han kunde tilwårka $2\frac{1}{2}$ eller 3 alnar om dagen, på det han måtte hafwa något öfwer nödörften, til at sedan blifwa sin egen. En idkare, som har sådane arbetare på sin wärkstad, behöfwer et mindre antal, til at få samma arbete giordt, som med et större antal af det förra slaget. Blifwer nu samma arbete giordt med et mindre antal arbetare, så är

det lika som, om arbetarnes antal wore öf; då antalet ökes, minskas arbets-lönerne, och Slögde = friheten måste således i längden wara deras föllande, äfwen innan Folk = numerns tillväxt skulle kunna sådant uträtta.

4:0. Tillwärfningarne skulle säljas till lindrigare pris, än eljest ske kan. Jag har redan wist, at arbets-lönerne föllande skulle blifwa en wärfan af Slögde = friheten, och hwar man wet, at med lindrigare arbets-löner säljes waran til bättre köp. Men utom des så måste ock priset falla endast derigenom, at hwar Mästare får blifwa sin egen, när han sig derom anmäler. Många små Fabriquer blifwa då inrättade, emellan hwilka måste upwäxa täflan; och af täflan följer godt pris, lika som utan henne det aldrig står at förwäntas. Herr Kryger har wäl i sin förra Tractat, igenom en uträkning, sökt wisa, at en liten Fabricant icke kan sälja sin tillwärfade wara för så godt köp, som en stor och förmögen idkare; Men denna uträkning har jag redan anmärkt wara ofullkomlig och felaktig, och skal nu styrka detta mitt påstående med skäl, efter Herr Kryger
i sitt

i sit Svar påminner, at jag inga anförde.
 Jag hade trodt, at både han och andre skulle
 lätteligen finna dem af sig sielfwe. Ty hwem
 ser icke genast, at då en stor idkare, som har
 40. 60. eller 100. Wäffstolar i sin Fabrique,
 måste betala dryga arbets-löner åt flere Mästa-
 re, som han har under sig, så winner den
 lilla idkaren denna arbets-lönnen sielf? Den ena
 har i det fallet en utgift, som för den andra
 är spard. Är nu den lilla idkaren gift, som
 alltid kan supponeras, så tilwänjer han både
 hustru och barn at sitta wid Wäffstolen, och de-
 ras arbets-löner blifwa likaledes sparade. Utom
 des huru många små dageliga förluster måste
 icke en stor idkare widkännas? Ibland des
 stora antal arbetare, som finnes i des Fabri-
 que, lära många gifwas, som arbeta med
 trögghet, andre med omulighet, (och det-
 ta måste blifwa, som jag redan wist, en natur-
 lig fölgd af Herr Krygers Manufactur - Si-
 steme) andra åter, som torde försumma hela
 dagar och gjöra intet. Hwad skada härflyter
 icke deraf för idkaren? Huru mycken ruda-
 materie blifwer icke bortskämd? Huru män-
 ga stolar komma icke ofta at stå fäsånga,

uti hvilka lifwål ligger et förslag, hwaruppå idka-
ren måste räkna sitt interesse? Alla dessa små
skador, som dageligen repeterade utgiöra en
betydande summa om året, måste ju sedan öf-
fa wahrans pris, ty idkaren måste blifwa ska-
delös, om han skal kunna bestå. Följden
blifwer således, at den stora idkaren måste säl-
ja dyrare, än den lilla, som, utom arbets-lö-
nernes besparing, icke har alla förenämde små
skador at uthärda, då han har hela sin wärk-
stad under sina ögon, och kan igenom sin akts-
samhet förekomma allt.

5:o. När, igenom Slögde-friheten, våra
tilwärfningar kunna säljas til lindrigare pris,
så blifwer utskepningen deraf til andra Länder
genast befordrad. Det har oröat mig at läsa
uti Hr. Krygers Svar, p. 33, at utskepning
af wäfweri = wahrer lärer til åfwentyras
för alla tider blifwa omöjelig. emedan
innan kort så ställen inom *Europa* torde
wara öfrige, som icke klåda sig sielfwa.
Och p. 45. För *Swerige* är det för sent at
tänka på utskepningen af wäfweri = wahrer,
sedan alla *Europeiska* Riken börjat klåda
sig

sig sielfwa, och innan kort ej lära behöf-
 wa andras tilförsel af dessa wahrer. Jag
 säger, at jag med oro sedt, sådane omdömen
 wara fälte af en man, at hwilken en del af
 våra Fabriquers wärd och upkomst blifwit
 anförtrödd. Han lärer då icke hafwa efter-
 sinnat, at godt köp uppå wahrer gör deras
 försälgning lätt öfwer hela werlden. Han lä-
 rer icke hafwa läsit, hwad den berömde och
 namnkunnige Engelska Auctoren Davenant
 budit sina Landsmän städse hafwa för ögonen
 uti detta ämnet. Våra tilwårkningars ut-
 stöpning, säger han, är wiserliga grun-
 den til all wår handel; men denna grund
 är många händelser undertastad. Andre
 Länder kunna inrätta sådane *Manufactures*,
 som wi nu hafwa bragt til största full-
 komlighet hos oss; och NB. ånständt deras
 tilwårkingar icke uti godhet skulle swara
 emot våra, kunde dock deras lindrigare
 pris stänga oss ute, på alla ställen, där wi
 skulle wilja hålla marknad med dem (*).
 Med denna Davenants mening instämmer ock all

(*) Vide Discourses on the Publick Revenues, and
 on the Trade of England, Part. II. p. 66.

förfarenhet. Man wet, at änsklönt de Häl-
 ländske Sidentyger och Sammeter äro af rin-
 gare godhet, än de Fransyska, blifwa dock
 de förra dageligen lurändragade på Frankrike,
 i anseende til deras lindrigare pris. Vita så
 är det med de Ost-Indiska, som på långt när
 icke uti godhet komma up emot Lionska Fabri-
 quernes tillwärfningar, men blifwa dock säl-
 de, emedan de säljas för bättre köp. Jag wil
 icke deraf sluta, at wi skola hos oss sätta til-
 wärfningarnes godhet å sido. Jag söker alle-
 nast wisa, at så snart priset swarar emot god-
 heten, så kan affättning icke tryta. Större de-
 len af Tyskland, hela Polen och hela Rissland,
 ja måst hela Italien äro öpne för alla Na-
 tioner, som wår wilja handla med Fabrique-
 wahror. Att uti en sådan Europas belägenhet
 frukta för brist på affättning inom Europa,
 och tro, at innan kort alla Länder skola klåda
 sig sielfwa, det måste härröra af en alt för
 ofullkomlig kunskap om saken, eller af des alt
 för hastiga eftersinnande. Allt beror uppå godt
 köp, och som jag wisat, at detta blir en följd
 af Slögde-friheten, så måste ock denna frihet
 åstadkomma wåra tillwärfningars utsköpning,
 hwilken

hvilken bör vara det yppersta ögnamärket för alla dem, som ästunda våra Fabriquers bestånd och vår Handels tillväxt.

Det lärer förden skull vara med fulla skäl bewist, at Fabrique-idkarnes inskränkning icke det ringaste uträttar til folk = hopens ökande och arbets-lönernas minskning; hwaremot af Slögde = friheten skulle följa : 1:o, At de Swenske mindre, än nu sker, skulle gå utur Riket. 2:do, At Utländningar skulle heldre flytta til oss. 3:o, At imedlertid de händer, wi nu hafwa at tilgå, skulle göra mer arbete, hvilket är equivalent af et ökt antal. 4:o, At våra tillwärfningar skulle kunna säljas til ringare pris, och at således 5:o, utskepningen deraf til utrikes orter skulle befordras. Af hvilket alt följer: At andre Länders exempel, i anseende til Slögde = friheten, äro på alt sätt lämpelige til Swerige, och at Hr. Krygers andra Hufvudsats är aldeles utan grund.

Men innan jag lemnar denna punkten, nödgas jag affkudda mig et nog hårdt tilmåle, Hr. Kryger gör mig uti des Swar, lika som hade

hade jag welat förleda vårt almänna, då jag sagt: at åtskillige af de gamla Frankrikes Förordningar, som utgingo uppå twång, hade blifwit uphäfna, och at med de andras förbättrande wore man nu syhellsatt. I anledning häraf yttrar sig Hr. Kryger, p. 27. sålunda: Såwid kan ju ej göras tilfyllest, at uprepa innehållet af et til den ändan sammanskrifwit Memorial: Om hwilkets antagande Hr. Auctorens egen utsago är den endaste borgen, som til det almännas öfswertygelse ej plågar göra tilfyllest; utan som jag styrkt min Sats med sielfwa Förordningarne, så borde ock genom nyare Förordningar å daga läggas, at de förre blifwit affstafade.

Om Hr. Kryger kände mit tänkesätt och min granlagenhet, skulle han ej begära någon borgen för min utsago; ty jag säger aldrig, hwad jag icke wist wet wara sant. Men äfwen derföre, at jag icke är bekant, hade Hr. Kryger, efter almánt erkände höfslighets regler, bordt spara mig en så öm bestyffning. Ökände Auctorer handteras gerna warsammare, just af den orsaken, at de äro öfkiände.

Nu wil jag med bewis intyga, at jag hade förtient en dyllik warsamhet af Hr. Kryger.

Min utsago om Frankrikes Förordningar har två delar: 1:o, At några af dem blifwit uphåfne. 2:o, At man är syhelsatt med de andras förbättring. Det förra bewisar jag med Förordningen om mera frihet uti Fabrique-tilwårkningarne för Levanten, och med en annan Förordning om Spanne-målens fria utförsel (*), som städse hit intills varit förbuden. Begge desse Förordningar woro utkomne, då jag skref mina Anmärkningar. Sedermera och uti innerwarande år har åter en annan Förordning blifwit utgifwen, som uphåstwer twånget uti Silkes-handelen, hwilket gjorde de öfrige Siden-Fabriquerne i detta målet dependente af den Lionska (**): och

(*) Dessa Förordningar har jag nu intet til hands, men jag förpliktat mig at med det första låta dem, til hela deras innehåll, uti Stockholmska Fransyska Gazetten införas.

(**) Sielfwa orden af denna Förordning lyda sålunda: Veut S. M. que les soyes de quelques Provinces du Royaume, qu'elles soyent originaires, puissent circuler & être transportées dans toutes les autres Provinces de France, sans être assujetties à passer par la ville de Lion, nonobstant l'Edit du mois de Janvier 1722, l'Arrêt du 21 Nov. 1724 & tous autres Edits ou Reglemens à ce contraires.

här

Härmed styrker jag den andra delen af min ut-
sago, som war, at man i Frankrike dageligen
syhelsättes med de öfrige Förordningarnes för-
bättrande uti alt, som utgår uppå twång. Jag
wet wäl, at alla desse Förordningar icke näm-
na något om det slags twång, hwarom frå-
gan är emellan Hr. Kryger och mig; Här-
om läser aldrig någon Förordning utkomma
i Frankrike, ty det existerar icke i det lan-
det. Men ofwannämde Förordningar intyga
Fransyska Regeringens nu wundne ofwerty-
gelse, at alt twång uti Handels- och Fabrique-
rörelserne äro förderfwelige, och at de Røgle-
menter, som, af ofunnighet om denna san-
ning, blifwit utgifne, böra rättas och bättras.
Detta är hwad jag sagt, och hwad jag nu
hoppas, at Hr. Kryger icke mera läser mistän-
ka mig före, at hafwa sielf upfunnit til mina
Råsares förledande.

Dock hwad må jag undra uppå, at han
äger sådan mistänka om mig, då jag uti des-
Swar, p. 28. finner, med hwad otrolig sä-
kerhet han förwisar det Almänna om saker,
hwars beskaffenhet han icke äger sig bekant.
Man ser, säger han, at Konungen i Frank-
rike ännu helt nyligen, twårt emot Hr.
Au-

Auctorens berättelse om systemens ändrande, utfärdat et Privilegium exclusivum på 15 års tid åt M. Servan, til en Siden-Fabriques inrättning i Puy en Velai. Och til bewis häruppå anförer han den här trykta Fransyska Gazetten af den 9 Decemb. nästledit år. Om nu Hr. Kryger allenast welat gifwa sig litet tålmod, så hade han äfwen utur förenämde Gazette funnat blifwa underrättad, at Fabriquen i Puy en Velai icke undfädt något Privilegium exclusivum. Den tizonde Articlen af Konungens i Frankrike utfärdade Privilegium lyder sålunda: *Sans Kongl. Majests wilja och mening är, at alla de, som NB. inrätta dylika Fabriquer uppå de orter, hwarest ännu inga sådana varit, skola niuta samma förmåner och Premier för hwarje aln tyg, som blifwit förunte uti femte Articlen af detta Privilegio (*).* Kan något klarare bewis, än detta, gifwas til Hr. Krygers förhastande, då han försäkrar, at Hr. Servan fädt Privilegium exclusivum på 15 års tid? Men hwad wil han säga med de orden: twärt emot Hr. Auctorens berättelse

(*) Se Stockholms Fransyska Gazette af den 17 Febr. 1756.

om *sistemens* ändrande. Först har jag aldrig berättat, at Frankrike ändrat sin *sisteme*: Denna utlåtelse finnes icke på et enda ställe i mina *Ummärkningar*. Dernäst måste jag fråga Hr. Kryger, om han då tror, at Frankrikes *sisteme* hit intills varit bygt uppå, eller gynnadt *Privilegia exclusiva*? Här uti får han mycket vilse; sådane *Privilegier* hafwa länge varit i Frankrike äfwen så förhatelige, som annorstädes. Jag bör allenast sluta här af, at som Hr. Kryger, p. 42. så högt berömmar Frankrikes forna hushållning, den han trodt grundad på *exclusive Privilegier*, så lär han sielf icke vara för deras meddelande obenågen.

Tredie *Hufvud-Satsen*.

Den oinstränkta *Slögde-friheten* skulle strida emot den ordning, som fordras wid *Fabriquerne*, och hwarförutan de, lika som all annat i werlden, icke kunna bestå.

Då Hr. Kryger tror, at min påyrkade frihet i *Slögder* är stridande med den ordning, som *Fabriquerne* fordra til deras bestånd, så kan jag icke annat begripa, än at han håller
ordning

ordning och tvång för et och det samma. Til at erhålla redighet uti denna quæstionen, och at döma, om Hr. Krygers påstående är grundadt, blifwer angelägt at först afgjöra, hvad ordning är.

Uti et Land säges ordenteligen tilgå, när allt derstädes sker efter Lag. Ordning uti hvad wärk, eller inrättning det wara må, är förden- skul intet annat, än en regelbunden ställning och en regelbunden drift af denna inrättning och af detta wärk.

Kan nu frihet bestå med Lag, hwilket ingen lærer neka, så måste ock ordning kunna bestå med frihet. Det senare är oförnekligt, i följe af ordningens definition.

Den som talar för frihet, talar således icke emot ordning. Detta är wist i gemen. Men männe icke den frihet, jag talt före uti Fabriquer och Slögder, torde strida emot den ordning, som i Fabriquer och Slögder wara bör?

Jag har sagt, at friheten borde wara oin- skränkt, men icke at hon skulle wara laglös.

C

Jag

Jag har således icke förkastat Lagar och Stadgar för Fabrique - rörelsen , följakteligen icke heller ordning i denna rörelse. Frågan är allenast om Lagarnes natur och beskaffenhet ; ty möjligt är, at de, under sken af ordning, icke utgå uppå annat, än twång.

Of denna arten lärer Allmänheten döma, at Hr. Krygers föreslagne Lagar äro. Jag har här ofwan til så uttryckeligen wissat, hwad twång i hela näringen skulle dem åtfölja, huru wåre egne skulle derigenom låckas til andra Länder, främringar affsträckas ifrån oss, och de få arbetare, som här finnas, blifwa både wårdslöse och til lättia begifne, at jag icke skulle kunna widare uppehålla mig härwid, utan at falla i uprepande af hwad redan blifwit sagt. Jag wil således allenast med få ord undersöka, om icke andra Lagar skulle kunna stiftas, som, utan at innehålla samma twång, skulle åstadkomma samma ordning i Fabrique - näringen, och til åfventyrs en större ordning, än den någonsin genom twång erhållas kan.

I gemen är wist och almänt erkändt, at ju mindre antalet är af Lagar, ju lättare blir wårt.

wärkställigheten, af hwad Laganne biuda. Jag tror, at äfwen så måste wara med Lagan, som göras för Fabriquer och Slögder. Så snart de blifwa för många, eller, hwilket är det samma, så snart en Lag innehåller alt för många och inweklade utstakningar, så blir wärkstället i början swårt, i längden aldeles eftersat, och i stället för ordning, som derigenom skulle wärkas i näringen, upwäxer och underhålles största oordning.

I följe af dese grundsatser, torde Fabriquer och Slögder lättast kunna bringas til ordning, med bibehållande af den så angelägna friheten, om Laganne allenast innehöllo:

1:o, At ingen arbetare skulle nekas blifwa Mästare, som wisat sig der til äga erforderlig kunskap och skickelighet.

2:o, At hwar och en, som blifwit Mästare, skulle få upfatta sin egen wärkstad, så snart han sig derom anmälte, och undfå Privilegium utan ringaste kostnad.

3:o, At alla Contracter emellan idkare,

som icke ägde eget förlag, och dem, af hvilka de et dylikt förlag kunde erhålla, skulle med yttersta stränghet handhafwas, och i fall någon twist derom skulle utkomma in för Domaren, densamma med största skyndsambhet afgöras.

4:o, Att en idkare, som så kommit af sig, at han hwarken med eget, eller andras förlag kunde drifwa sin wärkstad, och som icke då af sig sielfträdde til wäffstolen igen utpå en annan Fabrique, skulle genest uti Publici dertil inrättade arbets-hus inmanas, och där til arbete hållas uti den slögd, han lärt.

Jag tror, at med dessa få Reglar skulle både frihet och ordning kunna på en gång införas uti slögderne, och städse därstädes äga bestånd. Swarutaf jemmål följer, at Hr. Krygers tredie Huswud-Sats är äfwen så litet grundad, som de begge förra.

Här bör jag, efter mit löfte, stadna. Mycket kunde wäl ännu, och borde til äfwentyrs anföras, til at wisa, huru illa Hr. Kryger är underrättad, och huru falska begrep han således

des bibringar wårt almånna, då han p. 38, 39. och 40. tilågnar Slögde-friheten de Hålländska Fabriquerne aftagande, där likwål bewisligt är, at yppigheten, som i detta Seculo så mycket skadat Republicuens handel, grundad på des inwånares sparsamma lefnads sätt, nödwändigst måst göra samma wårkan på Fabriquerne, hwilkas wålstånd urpå Handelen beror, då han p. 40. säger, at de Engelske Siden-Fabriquerne aldrig warit at likna emot de Fransyska, hwaremot likwål i hela Frankrike erkännes, at somlige Tyger, såsom til exempel Moirer och Taster aldrig funnat, och ännu i dag ej kunna därstädes tilwårkas så goda, som i Engeland; då han p. 29. påstår, at i Engeland inga Fabriquer få anläggas på landet, twårt emot allas intygande, som känna Engeland, och twårt emot den esterrättelse, han funnat erhålla af de Engelske sielfwe uti John Carys, och många andras utkomne skrifter; Jag säger, at alla dese med ännu flere ställen i Hr. Krygers Swar borde til åfventyrs med tilräckelige skäl wederläggas, på det icke Almånheten måtte igenom hans ofullkomliga kunskap blifwa förledd. Men som alt för många

ga

ga ibland of finnas, hwilke, under deras wi-
stande utrikes, sielfwe sedt och erfarit, hwad
jag skulle kunna i desse mål anföra, och som
utom des hopenals trykte böcker och skrifter in-
nehålla det samma; så twiflar jag intet, med
mindre sanningen igenom dese wägar lærer blif-
wa så almänt bekant, som nödigt är.

Jag sluter således med önskan, at wi, som
i sielfwa märket nu för tiden äro det friaste Folk
i werlden, icke måtte genom en otrolig contra-
diction blifwa det enda, som bibehåller twäng
uti våra slögder och i våra näringar. Wär
politiska frihet är lagbunden; så bör ock Slögde-
friheten wara. Men Lagarne för denna senare
böra uplifwas af den förras anda: de blifwa
då begge et stöd för hwar annan, och kärlek
för frihet blifwer almän, ty hon blifwer för-
knippad med enskilt wäl.

